

פכק חמ"ש קולות מהשדה החינוכי

א. מיזם "תורת אמת": הובלת תהליך לקידום טוהר הבחינות בבית הספר המדעי טכנולוגי, אמי"ת כפר בתיה/ ערן שטראוס

מבוא

ההעתקה בבחינות היא בבחינת "מכת מדינה". מוסדות החינוך נאלצים מדי שנה לעמוד אל מול תופעה בלתי פוסקת של חוסר יושר בקרב התלמידים. דרכים רבות יש לתלמידים להעביר מידע לחבריהם במהלך הבחינה, לא נפרטו כאן מחשש שחלק מהן אינן ידועות לכלל הציבור (אם כי חשש זה כמעט חסר סיכוי). על פי נתוני אגף הבחינות במשרד החינוך, נפסלות מדי שנה כ-8,000 מחברות בחינה (בגרות) בשל חשד להעתקה.

תופעת ההעתקות, כך מתברר, אינה מתרחשת רק בבית הספר התיכון. במאמר שפירסם באתר וואלה, כותב עו"ד חשין כי על פי מחקר שביצע, 71% מהסטודנטים באוניברסיטאות ובמכללות מעתיקים.

מטרות המיזם

בבסיס המיזם עומדת השאלה המרכזית הבאה: האם ניתן לשנות את טבע האדם הנתפס כחסר יושר? האם ניתן לומר כי הרצון האנושי להגיע למצוינות, והלחץ המופעל על התלמיד בעומדו לפני בחינת גמר מחייבים רמאות? האם שאיפה ליושר היא אוטופיה שאינה בת השגה, או שמא ניתן ואף צריך להשקיע ולנסות לבצע שינוי. ראש הרבנים הראשיים לישראל ומייסד הרבנות הראשית הרב אברהם יצחק הכהן קוק, בעומדו על יסודות הטבע האנושי, כתב בספרו אורות התורה: "האדם הישר צריך להאמין בחייו, כלומר שיאמין בחיי עצמו והרגשותיו ההולכות בדרך ישרה מיסוד נפשו, שהם טובים וישרים ושהם מולכים בדרך ישרה". לטענת הרב קוק, האדם הוא טוב וישר מיסודו, ועליו לכוון את חייו לאור ידיעה פנימית זו.

וכן לנתב את תוכניותיו על בסיס ערך זה. לאור דברים אלו מתברר כי מה שנצפה בעין אנושית מעל פני השטח בתחום ההעתקות במבחנים, אינו המילה האחרונה בנושא זה. על מחנכים ומניעי תהליכים במערכת החינוך ובמערכות התומכות לשנס מותניים ולפתח תוכניות תהליכיות המתמודדות עם נגע זה, מתוך התובנה כי ניתן לשנות. יש להביע אמון ביושרו הטבעי של האדם, ואף להאיר את עיניו במעלות הקיימות בו.

מיזם "תורת אמת" – התוכנית

בבית הספר המדעי טכנולוגי אמי"ת כפר בתיה רעננה, נעשה ניסיון לפתח תוכנית הבאה להתמודד עם הבעיה שבה אנו דנים – שם התוכנית "תורת אמת". יעדי התוכנית אינם רק ההתמודדות הצרה עם מערכת הבחינות, אלא הרצון להתמודד גם עם השחיתות הקיימת ברבות מן המערכות במדינה. לאור זאת שולבו ביעדי התוכנית הן מטרות קצרות טווח והן יעדים ארוכי טווח, שמגמתם לעסוק בחיבור שבין טוהר הבחינות לבין התוצאות הנגזרות מהן בטווח הרחוק. וזאת במטרה להחזיר לתודעת התלמידים כי כל "קיצור דרך" בטווח הקרוב, היינו העתקה במבחן, העתקת עבודות וניסיון לחמוק מאחריות לימודית "יצרבו" באדם דרך התנהגות שבה הוא יפעל גם בעתיד כאדם בוגר החי במערכת לחצים ומחויב להגיב עליהם.

מהי עמדתך, תלמיד יקר?

מעט אחרי תחילת שנת הלימודים נתבקשו התלמידים לענות על שאלון עמדות העוסק ביושר ואמינות בבחינות. רוב השאלות עסקו בעמדות התלמידים בנוגע לבחינות בבית הספר. מן השאלון עלה כי לדעת 71% מן התלמידים העתקה היא עבירה מוסרית. לדעת 58% מי שנותן להעתיק הוא שותף לדבר עבירה. התלמידים נתבקשו לעמוד על הקשר בין העתקות במבחנים לבין השחיתות הקיימת במערכות אחרות במדינה. לדעת 49% קיים קשר בין הדברים.

בעניין "מבחני כבוד" – מבחנים שיידרשו לעשות באופן אישי שלא בנוכחות מורה, 81% מן התלמידים ענו כי לא יעתיקו אם יקבלו את האמון המורה. על העמדה הבאה: "אם אחד ממורי ייתן בי אמון וייתן לי לערוך מבחן בבית, לא אפר את האמון", ענו 87%

אחוזים בחיוב. כלומר הם לא יפרו את האמון שיינתן להם. התוכנית שגובשה מתייחסת באופן רציני לעמדות התלמידים בשאלון, במטרה לשנות את הטעון שינוי ולחזק את התובנות החיוביות העולות מן השטח.

שיח ואמון בין מורים לתלמידים

מרכז הכובד בתוכנית הופנה לקשר ולשיח שבין המחנכים והמורים לבין התלמידים. כאשר נוצר שיח פתוח המברר באמצעות מקורות את חובת היושרה, שיח המסביר את הבעיה שההעתקה יכולה לגרום, התלמיד מקבל עוגנים שבהם יוכל להשתמש בעומדו לפני מבחן האמינות בבחינות. קיים צורך לגבש בתוך תודעת התלמיד את הכלים הערכיים שאותם יוכל לשלוף ברגעי ההתמודדות שלפניו.

במסגרת המיזם נערך "בית מדרש" למורים ובו הוצגו עיקרי התוכנית. רב בית הספר, הרב מוטי דשא, נתן הסבר ערכי הלכתי על האיסורים הכרוכים במעשי המרמה וההעתקה.

המורים עצמם נתבקשו להתמודד עם דילמות שבהן הם נתקלים במהלך עיסוקם כאנשי חינוך.

במסגרת פעילות "בית המדרש" שבבית הספר, הרצו המחנכים על משמעות העיסוק בנושא. לב הלימוד היה פיתוח התובנה כי אותן מידות הפוגשות את יושרו ואמינותו של התלמיד במהלך לימודיו הן לצד החיובי והן לצד שכנגד, הן אלו שילוו אותו הלאה בהמשך חייו.

ראוי לציין כי נערך דיון ער בין מורים לתלמידים בשאלה "מה יעשה לנער אשר נתפס בקלוננו?"

במסגרת יצירת השיח והאמון שותפו התלמידים בקביעת מועדי המבחנים, דבר המוסיף אחריות מצד התלמידים.

מנהל בית הספר, הרב איתמר חייקין, פתח את תוכנית "תורת אמת" בהצגת הנתונים הסטטיסטיים העגומים ונגע בתופעה ההעתקות כחולי חברתי עמוק. בדבריו אמר: "ישנו יחס ישיר בין אמינות לאמון. קיומם של ערכים אלו בונה חברה טובה ותקינה והעדרם מפורר את המרקם החברתי הבסיסי ביותר. שכן בחברה בה מעתיקים ואין

אמון, איך נסמוך על המוסכניק המטפל לנו ברכב, איך נסמוך על הידע של הרופא שאמור לערוך ניתוח בבו משפחה, איך נסמוך על דיווחו של קצין שאמור להוציא חיילים לקרב וכיצד נתייחס לדבריו של פוליטיקאי...”

התלמידים צפו בסרט “מועדון הקיסר”. הסרט עוסק באופן מובהק בדילמות ערכיות העומדות לפני תלמיד, השואף להשיג תואר נכסף, ובדרך הנכונה להשגת התואר. הסרט מוביל את הצופה בו לתובנות כי הערכים שאותם בונה הנער יעמדו לו גם בהמשך חייו, וכי נער החי חיי שקר ורמאות מפתח אישיות שאינה מחפשת את העולם הפנימי העמוק אלא את העולם המדומה והחיצוני. בדיון שנערך עם התלמידים לאחר הצפייה הובאו תובנות אלו לדיון.

מעורבות ההורים

בפתיחת התוכנית הוחלט לשלב בה גם את הורי התלמידים. אחת מן התובנות שעלו מתוך שיחות עם התלמידים הייתה כי גם להורים יש חלק בתופעת ההעתקות בקרב ילדיהם. ההורים מעוניינים בתוצאות גבוהות של ילדיהם, הדבר מגביר את הלחץ ומוביל את התלמיד להיכשל בהעתקה. לשם כך זומנו ההורים לאירוע פתיחה, ובו התבצע לימוד משותף עם התלמידים, ונערך משחק סימולציה. המשחק דרש להתמודד עם שאלת היושר בבחינות. ההורים, התלמידים והמורים נטלו חלק במשחק.

שיבוץ הערות ערכיות במבחנים

במהלך המבחן נתון התלמיד בלחץ ונצרך לסיוע בהתמודדות. לאור זאת הוחלט לשבץ “הערות יושרה” על גבי עותק הבחינה, במטרה לעורר את המודעות. התלמיד קורא, למשל, לאחר השאלה הראשונה את ההערה הבאה: “ 85% מתלמידי בית ספר רואים את ההעתקה כדבר חמור. אחי, אל תפשל, גם אתה חלק מזה”. מעניין לציין כי לאחר המבחן חלק מהתלמידים מבקש להפסיק לשבץ הערות במהלך המבחן, כיוון שהדבר “מעיק להם על המצפון” לדבריהם. חלק אחר מעיד כי ההערות דווקא מסייעות להם בהתמודדות עם ההעתקה.

עשינו "עסק"

תלמיד העומד לפני מבחן מרגיש לפעמים שהוא מפסיד. הוא יודע כי חלק מחבריו יעתיקו במבחן ולכן יקבלו ציונים גבוהים יותר, בעוד שהוא, אם ינהג ביושר, לא "ירוויח נקודות" לא בציון ואף לא בעיני מוריו. לשם כך עלה רעיון לתגמל תלמידים על הישר תוך שימוש בעסקה המשלבת מספר ערכים בו זמנית – עמל, חברות ויושרה. וכך יצא לדרך "בית מדרש עסקי – תורת אמת". במסגרת זו מתחייב התלמיד להקדיש ללימוד פרק זמן ניכר לפני המבחן (עמל). את זמן הלימוד הוא נדרש לבצע בחברותא (חברות). אם יעמוד במשימה זו ויתחייב לשמור על טוהר הבחינות (יושר), יזכה להטבה במבחן (בין חמישה לעשרה אחוז). "העיסקא" יש בה כאמור, כדי לתגמל את התלמיד באופן ישר והוגן בניקוד, שאותו יכול היה להרוויח שלא ביושר.

מבחני אמון אישיים

"אם אחד ממורי ייתן בי אמון וייתן לי לערוך מבחן בבית, לא אפר את האמון" – לעמדה זו ענו 87% מן התלמידים בחיוב. לאור זאת יש לתת אמון בתלמיד המבקש לערוך מבחן אישי בלא השגחת מורה (לדוגמה: אם הוא נעדר ממבחן כיתתי). הבעת אמון זו בתלמיד תהווה מבחינתו עוגן שישקף לו כי ניתן לתת אמון באחר, כשם שנתנו בו אמון.

סיכום

כאשר קיימת תופעה המבטאת חוסר מוסריות בתחום טוהר הבחינות, חובת המחנכים לקחת חלק בניסיון להתמודד עמה. אין להשלות את עצמנו כי התופעה תיעלם בעקבות התערבות זאת או אחרת, אך ללא כל ספק ההתערבות תוכל להוביל לצמצומה. כפי שציינו התלמידים עצמם, האמון שניתן בהם מוביל להשבת אמון מבחינתם. מערכת החינוך צריכה לתת אמון בפנימיותו של התלמיד, ולא להתייאש. כמו בכל פעולה חינוכית כך גם כאן דרוש תהליך ארוך ועיקש מתוך אמון, התמדה וסבלנות, עד שנגיע אל המנוחה והנחלה.